

Delaktighet och demokrati inom småbarnspedagogiken i Esbo

- En produktutveckling

Elin Högnäs & Lisa Mielonen

EXAMENSARBETE	
Arcada	
Utbildningsprogram:	Det sociala området
Identifikationsnummer:	5793
Författare:	Elin Högnäs, Lisa Mielonen
Arbetets namn:	Delaktighet och demokrati inom småbarnspedagogiken i Esbo
Handledare (Arcada):	Carina Kiukas
Uppdragsgivare:	Esbo stad svenska bildningstjänster
Sammandrag:	
<p>Delaktighet och demokrati är aktuella ämnen inom småbarnspedagogiken. Vi har valt att göra en produktutveckling. Examensarbetet är ett beställningsarbete av Esbo stads svenska bildningstjänster. Det är en del av ett beställningsarbete som utvecklar en mobbningsförebyggande plan för Esbo stads svenskspråkiga småbarnspedagogik. Vår produkt är en 25-sidig nätbroschyr om hur man kan öka delaktigheten och demokratin i Esbo stads daghem. Genom hela arbetet har vi ett socialpedagogiskt synsätt, men trots detta har vi strävat till att produkten ska vara användbar för alla yrkesgrupper inom småbarnspedagogik. Syftet med examensarbetet är att ge en bild av vad delaktighet och demokrati kan innebära i verksamheten i daghem. Frågeställningar vi använt som stöd i utvecklandet av produkten är: Vilka metoder och modeller kan användas för att främja och utveckla barns delaktighet och demokrati i Esbo stads småbarnspedagogik? Hur kan barnen få sin röst hörd i större och mindre frågor angående planering, utförande och utvärdering av verksamheten? Hur kan ett socialpedagogiskt perspektiv tillämpas kring frågor om demokrati och delaktighet inom småbarnspedagogiken?</p> <p>Arbetet har en socialpedagogisk referensram och fördjupning i begreppen delaktighet och demokrati. Vi tar fasta på nationella styrdokument och riktlinjer som styr och formar verksamheten i daghem. Vi har använt oss av ett brett material för att kunna skapa en så mångsidig produkt som möjligt. För att avgränsa vårt material har vi koncentrerat oss på barn under skolåldern, källor från Norden och 2000-talet.</p>	
Nyckelord:	Delaktighet, demokrati, småbarnspedagogik, barn, daghem, Esbo stads svenska bildningstjänster
Sidantal:	74
Språk:	Svenska
Datum för godkännande:	

DEGREE THESIS	
Arcada	
Degree Programme:	Social services
Identification number:	5793
Author:	Elin Högnäs, Lisa Mielonen
Title:	
Supervisor (Arcada):	Carina Kiukas
Commissioned by:	Espoo Swedish educational services
Abstract:	
<p>Participation and democracy are current topics in daycare. We have chosen to make a product development. The thesis is a commissioned work by the city of Espoo Swedish educational services. It is part of a contract work that is developing a bullying prevention plan for Espoo. Our product is a 25-page online brochure on how to increase participation and democracy at Espoo's Swedish daycare centers. Throughout the work, we have a social pedagogical approach, but nevertheless, we have striven to make the product useful for all occupational groups working in daycare. The aim of the thesis is to give an idea of what participation and democracy may involve in the activities of the day care center. Issues we used to assist in the development of the product are: the methods and models can be used to promote and develop children's participation and democracy in Espoo Swedish daycare? How can children get their voice heard in the major and minor issues regarding planning, execution and evaluation of activities? How can a social pedagogical perspective be applied on issues of democracy and participation within daycare? The work has a social pedagogical frame of reference and deepening in the concepts of participation and democracy. We take note of national policies and guidelines governing the operation of daycare centers and forms. We have been using a wide range of materials to create a versatile product as possible. To separate our material we have concentrated on children under school age, sources from the North and the 21st century.</p>	
Keywords:	Participation, democracy, daycare, daycare center, Espoo Swedish educational services, children
Number of pages:	74
Language:	Swedish
Date of acceptance:	

OPINNÄYTE	
Arcada	
Koulutusohjelma:	Sosiaaliala
Tunnistenumero:	5793
Tekijä:	Elin Högnäs & Lisa Mielonen
Työn nimi:	
Työn ohjaaja (Arcada):	Carina Kiukas
Toimeksiantaja:	Esbo stads svenska bildningstjänster
<p>Tiivistelmä:</p> <p>Osallisuus ja demokratia ovat ajankohtaisia käsitteitä varhaiskasvatuksessa. Olemme valinneet metodiksemme tuotekehityksen. Toimeksiantajamme on Esbo stads svenska bildningstjänster. Opinnäytetyömme on osana isompaa tilaustyötä joka kehittää kiusaamista ennaltaehkäisevää suunnitelmaa. Tuotteemme on 25 sivuinen esite joka on saatavilla elektronisessa muodossa. Tuote käsittelee sitä miten lasten osallisuutta ja demokratiaa voidaan lisätä Espoon kaupungin päiväkodeissa. Koko prosessin aikana meillä on ollut sosiaalipedagoginen näkökulma, siitä huolimatta meidän tavoitteenamme on ollut että tuote olisi käyttökelpoinen kaikille päiväkodissa työskenteleville ammattiryhmille. Opinnäytetyömme tavoitteena on antaa kuva siitä mitä osallisuus ja demokratia sisältävät päiväkodin toiminnassa. Opinnäytetyössämme olemme halunneet vastata seuraaviin kysymyksiin: Mitä metodeja ja malleja voidaan käyttää jotta saataisiin edistettyä lasten osallisuutta ja demokratiaa Espoon kaupungin varhaiskasvatuksessa? Miten lapset voivat saada äänensä kuuluviin pienissä ja isoissa kysymyksissä toiminnan suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin liittyen? Miten sosiaalipedagogista näkökulma voidaan soveltaa kysymyksiin jotka käsittelevät demokratiaa ja osallisuutta varhaiskasvatuksessa? Opinnäytetyössä on käytetty sosiaalipedagogista viitekehystä ja syvennytty käsitteisiin osallisuus ja demokratia. Kirjoittaessa olemme ottaneet huomioon kansainväliset ohjausasiakirjat ja linjaukset jotka ohjaavat ja muodostavat toiminnan päiväkodeissa. Olemme käyttäneet laajaa aineistoa luodaksemme mahdollisimman monipuolisen tuotteen. Rajataksemme materiaalia olemme keskittyneet lapsiin jotka ovat alle kouluikäisiä ja lähteisiin pohjoismaista 2000-luvusta ylöspäin.</p>	
Avainsanat:	Osallisuus, demokratia, varhaiskasvatus, päiväkotilapset
Sivumäärä:	74
Kieli:	Ruotsi
Hyväksymispäivämäärä:	

INNEHÅLL

1	Inledning.....	8
1.1	Uppdragsgivare Esbo stads svenska bildningstjänster.....	9
1.2	Arbetslivsrelevans	9
2	Syfte och frågeställning	10
3	Bakgrund.....	10
4	Teoretisk referensram	13
4.1	Social inklusion.....	14
4.2	Begreppen delaktighet och demokrati.....	15
4.3	Småbarnspedagogik.....	16
5	Material.....	19
5.1	Materialsökning	19
5.2	Studier	20
5.3	Delaktighet och demokrati.....	22
5.4	Principer för barns demokratiska deltagande.....	31
5.5	Lyssnande som en förutsättning för delaktighet och demokrati.....	32
5.6	Jaget utvecklas med hjälp av delaktighet.....	32
5.7	Barnråd.....	33
5.8	Pedagogisk dokumentation	34
6	Produktutveckling	35
6.1	Etiska aspekter	36
6.2	Förslag på vidare forskning	37
7	Processbeskrivning.....	38
8	Avslutande diskussion.....	41
9	Källor	44
	Bilagor / Appendices	48

Figurer

Figur 1. Delaktighet ur planen för vård, fostran och lärande. Esbo stad Svenska bildningstjänster 1/2015.	18
Figur 2. Syftet med barns delaktighet.....	23
Figur 3. Roger Harts nivåer av delaktighet.	26
Figur 4. Öppningar, möjligheter och skyldigheter från delaktighetsstegen.	27
Figur 5. Barnets delaktighet ur Esbo stads svenska bildningstjänsters plan för vård, fostran och lärande.....	30
Figur 6. Exempel på hur ett barns utvecklingsekologiska modell kan se ut utgående från riktlinjerna angående delaktighet i Esbo stads läroplan för dagvården.	31
Figur 7. Vår processbeskrivning.....	38

1 INLEDNING

Vårt arbete är en del av Esbo stads beställning som innefattar sju skribenter och fyra delar. Titlarna på de andra delarna är; *Mobbningsförebyggande arbete inom Esbo stads svenskspråkiga dagvård: På väg mot en gemensam mobbningsförebyggande plan* skriven av Laura Rissanen. *Mobbningsförebyggande handlingsplan för Esbo stads svenskspråkiga daghem. Ett produktutvecklingsarbete* skrivet av Jasmin Kulla, Stella Lindfors och Sonja Palsamäki. *Gruppphtheraplay- inspirerade lekar som en mobbningsförebyggande metod inom dagvården* av Linnea Uggeldahl. Vårt val av ämne förekom naturligt eftersom det var vår uppdragsgivares önskan att en del av beställningen skulle belysa ämnet demokrati och delaktighet i småbarnspedagogiken. Vi har valt att göra ett examensarbete i par eftersom vi har ett gemensamt intresse för barn och småbarnspedagogik. Vi utvecklar en produkt i form av en broschyr som belyser ämnet barns demokrati och delaktighet. Produkten ska kunna användas som ett verktyg i skapandet av en delaktighetsfrämjande och demokratisk småbarnspedagogiksmiljö.

Delaktighet och demokrati är begrepp som används flitigt inom politiken och i samhällsdiskussioner. Vi vill med ett socialpedagogiskt perspektiv granska hur dessa begrepp tar sig i uttryck och tillämpas i småbarnspedagogiken, till och bland barnen. Delaktighet är ett centralt begrepp inom socialpedagogiken och det ligger som grund för hur vi ser på det andra begreppet, demokrati. Även om delaktighet och demokrati är relevanta och omdiskuterade begrepp används de sällan tillsammans i småbarnspedagogikssammanhang. I samband med förundersökningen märkte vi att det finns relativt lite skrivet i Finland om barns demokrati och vad det innebär. Genom att granska och undersöka hur barns delaktighet och demokrati kan och borde förverkligas inom småbarnspedagogiken vill vi belysa ämnet och diskutera hur man vidare kan utveckla miljön för småbarnspedagogik till en plats som möjliggör både delaktighet och demokrati. Vi reflekterar kring delaktighet och demokrati och vill komma med praktiska utvecklingsförslag för verksamheten. Vi utgår från ett socialpedagogiskt perspektiv men strävar till att slutprodukten ska vara användbar för all personal inom småbarnspedagogik.

1.1 Uppdragsgivare Esbo stads svenska bildningstjänster

Det här är ett beställningsarbete av Esbo stads svenska bildningstjänster som samordnar, utvecklar och utvärderar den svenskspråkiga småbarnspedagogiken i Esbo. Esbo stads största mål inom småbarnspedagogiken är att främja barnens växande, lärande och utveckling. De vill nå detta mål genom att se alla barn som individer och beakta deras ålder och utvecklingsbehov. Staden vill vara en föregångare och utvecklas i växelverkan med olika samarbetspartners. Esbo stad utvecklas konstant och påstår sig vara känt som ett centrum för forskning och kompetens (Esbo stad svenska bildningstjänster 2015).

Varje barn är unikt och värdefullt precis så som det är. Alla barn har rätt att bli hörda, sedda, tagna i beaktande och förstådda som individer och som medlemmar i gruppen. Barnen har rätt att lära sig och bilda sig en uppfattning om sig själva och världen utifrån sina egna perspektiv.

– Esbo stad svenska bildningstjänster

1.2 Arbetslivsrelevans

Vi hoppas att Esbo stad kommer att kunna använda vår produkt som ett redskap i arbetet med barn och skapandet av en delaktighetsfrämjande miljö i daghemmen. En miljö som möjliggör demokrati bland både barn och vuxna. Delaktighet och demokrati är ämnen som mer och mer diskuteras i samband med barns rättigheter, bestämmanderätt och inflytande. Delaktighet är även en väsentlig del av den uppdaterade lagen om småbarnspedagogik. Med vårt arbete hoppas vi Esbo stad är föregångare i fråga om att låta barnets röst bli hörd samt betona barnets rätt till delaktighet, även i form av demokrati. Vår produkt utmanar även de professionellas demokratiska tänkande i arbetet med barn och skapandet av en delaktighetsfrämjande miljö. Vi hoppas att vårt socialpedagogiska perspektiv på delaktighet och demokrati inom småbarnspedagogiken väcker diskussion kring ämnet och tillför nya tankesätt.

2 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNING

Syftet är att synliggöra och beskriva barnens möjligheter till delaktighet och demokrati i verksamheten inom småbarnspedagogik. Vi vill ta fasta på hur barnen kan bidra till att utforma och utveckla verksamheten genom deltagande och delaktighet. Vårt syfte är även att komma med konkreta förslag på hur barnen kan få sin röst hörd då det gäller daghemsverksamheten. Detta vill vi göra genom att utveckla en broschyr med metoder och information om barns demokrati och delaktighet. Vi gör en produkt med fokus på barns delaktighet samt demokrati inom småbarnspedagogiken.

Vi utvecklar vår produkt på basen av följande frågor:

- Vilka metoder och modeller kan användas för att främja och utveckla barns delaktighet och demokrati i Esbo stads småbarnspedagogik?
- Hur kan barnen få sin röst hörd i större och mindre frågor angående planering, utförande och utvärdering av verksamheten?
- Hur kan ett socialpedagogiskt perspektiv tillämpas kring frågor om demokrati och delaktighet inom småbarnspedagogiken?

3 BAKGRUND

Redan 1969 utformades den första delaktighetsstegen av amerikanska Sherry Arnstein som beskrev medborgarnas möjligheter att påverka sin miljö och vara delaktiga i de beslut som påverkar dem. På 1900-talet ökade medborgarnas förutsättningar till politisk delaktighet tack vare uppdaterad lagstadga i Finland så som i flera andra länder (Horelli et al. 2002:31–32). Demokratin har aldrig i Europas historia varit så utbredd och stark som på 2000-talet. Mänskliga rättigheter ligger som grund för alla demokratiska system. Både rättigheter och demokrati är begrepp som ständigt utvecklas och vars innebörd är föränderligt. (Compasito 2009:211–213)

Finland godkände 20.11.1989 FN:s konvention om barnets rättigheter, och konventionen trädde i kraft 1991. I Norge är FN:s barnkonvention inkorporerad i norsk lag och en del av norsk lagstiftning. Detta betyder att barnens rätt till delaktighet är en förpliktelse som

alla daghem måste möjliggöra. Med lagstiftningen som grund för arbetet är det inte längre en fråga *om* barnen ska ha rätt till delaktighet, utan *hur* man ska förverkliga det (Johansen & Sandvik 2009:29). Unicef Sverige har krävt att även Sverige ska göra FN:s barnkonvention till lag (Barnkonventionen, Unicef Sverige 2015). I Finland har FN:s barnkonvention varit bindande men inte genom lagen förrän 2015 (Barnkonventionen, Unicef Finland 2015).

Barnets rättigheter förverkligas i vardagen eller så inte. FN:s barnkonvention är ju ett verktyg, menat för oss alla, för att skapa ett barnvänligt samhälle.

– Unicef Finland

Barnkonventionen har även fått kritik. Bland annat Woodhead (se Pramling Samuelsson & Sheridan 2003:73–74) menar att barnkonventionen grundar sig på och kan tillämpas endast i västvärlden. Han menar att barn i utvecklingsländer har helt andra villkor, förutsättningar och förhållningssätt till delaktighet än västerländska barn. Aldrig tidigare har det varit så betonat att tolka barns perspektiv och beakta deras rätt till delaktighet. Det finns i dag tydligt skrivet i många styrdokument och demokratin förväntas synas i den pedagogiska praktiken. Dagens styrdokument visar även på den barnsyn och de värderingar som råder i samhället. Det reflekteras även i de förhållningssätt och arbetssätt som används hos vuxna inom småbarnspedagogiken.

Den riktgivande *Grunden för planen för småbarnsfostran*, VASU (Stakes 2005) har som mål att skapa förutsättningar för att utveckla småbarnsfostrans kvalitet, främja verkställandet av småbarnsfostran i hela landet och att utveckla innehållet på olika områden. Det betyder att planen styr alla verksamhetsformer den offentliga sektorn erbjuder och övervakar. I planen för småbarnsfostran pratar man om föräldradelaktighet och mångprofessionellt arbete men framför allt betonar man barnets välbefinnande, tillväxt och inlärning. När det gäller småbarnsfostran har en av de största frågorna inom delaktigheten varit hur man sammanfogar barns delaktighet med tryggheten av barns välmående. Barnens medborgarskap och förhållande till samhället byggs upp i daghemmet. Det är början till den livslånga socialisationsprocessen. Genom att delta och bidra till gemensam verksamhet anammar barnet sociala och kulturella färdigheter som lägger grunden till all delaktighet i framtiden.

Det finns två huvudsakliga sätt för forskare att vinkla begreppet delaktighet i fråga om barn. Det första sättet är att använda delaktighet som ett analytiskt begrepp för att undersöka barns förhållande till varandra i kamratkulturer, även kallat social delaktighet. Det andra sättet är att forska begreppet när det gäller beslutsfattande. Vi har valt att fokusera vårt examensarbete på social delaktighet men även politiskt, speciellt barnens rätt att få sin röst hörd enligt barnkonventionen. (Dolk 2013:32–33) Barnet är ett subjekt med rätt till egna åsikter, det stöder artikel 12 i barnkonventionen. Det bör understrykas att detta inte betyder att barnen har rätt till autonomi. Barn har heller inte rätt att få sin vilja genom i frågor som berör det eller andra. Konventionen menar heller inte att barnens rättigheter överskrider föräldrarnas rättigheter. Detta är bra att ta i beaktande när man diskuterar barnens rätt till delaktighet och demokrati. Det handlar sällan om att få bestämma utan att bli hörd och förstådd i en accepterande miljö som är lyhörd för barnens behov.

Barnkonventionen *Artikel 12*

1. Konventionsstaterna skall tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

2. För detta ändamål skall barnet särskilt beredas möjlighet att höras, antingen direkt eller genom företrädare eller ett lämpligt organ och på ett sätt som är förenligt med den nationella lagstiftningens procedurregler, i alla domstols- och administrativa förfaranden som rör barnet.

Det finns rum för tolkning när det gäller barnkonventionen. Konventionen om barns rättigheter utmanar traditionella tankesätt och framhäver barnet som ett subjekt med egen vilja och personlighet. Det finns ingen lägre åldersgräns för barnets rätt att delta och vara delaktig. Alla barn som har en uppfattning om saker som berör dem bör höras. De som inte klarar av att uttrycka sig genom tal bör ges möjlighet att uttrycka sin åsikt genom sång, lek, teknologi och konst. Artikel 12 visar att det är vuxnas, föräldrars, professionellas ansvar att alla barn som på sätt eller annat kan uttrycka sig, bör ges chans till det. Barnen har inte skyldighet att delta med sina åsikter, men bör uppmuntras och informeras om att de har möjlighet att göra så.

Barnen ska vara aktörer i sitt eget liv och ha möjlighet att påverka de beslut som berör dem. Demokratisk delaktighet handlar inte enbart om att påverka resultatet, utan om att

vara en del av processen som leder till resultatet. Konventionen säger att man ska ta i beaktande barnets ålder och mognad, vilket påverkar vikten av barnets åsikter. Detta betyder inte att små barns åsikter automatiskt har mindre värde. Det finns i många anseenden en hel del saker även små barn kan förstå och bidra med sin åsikt till. Man ska inte endast beakta barnets utvecklingsnivå. Även sammanhanget, vilket typ av beslut som ska tas, barnets individuella livserfarenhet och i vilken grad barnet får stöd av vuxna är faktorer som påverkar barnets förmåga att förstå frågor som rör honom/henne (Lansdown 2001:2-4).

När barnet uttrycker sin åsikt ska man ge det ett sakligt värde. När man gör det försäkras man att barnets delaktighet inte slutar i att barnet har uttryckt sin åsikt. Att utvärdera det värde som barnets åsikt får är en del av helheten i barns delaktighet (Pajulammi 2015:210).

4 TEORETISK REFERENSRAM

Med ett socialpedagogiskt perspektiv vill vi granska begreppen delaktighet, demokrati och inklusion inom småbarnspedagogik. Kärnan i socialpedagogiken är att stöda människor att bli självständiga individer med egna viljor, tankar, åsikter, värderingar. Ett socialpedagogiskt perspektiv stöder strävan att göra barn mera delaktiga i daghemmen men även i en demokratisk fostran där barnen lär sig tänka själva och får sin röst hörd. Socialpedagogik existerar tydligt i alla strukturerade samspel mellan människor och grupper, även i barngrupper. Socialpedagogiken strävar efter att förändra och stärka individens livsstil och livssituation genom växelverkan med andra för att kunna fungera i samhället. (Kurki 2001:112) (Kurki & Nivala 2006:11)

Samhället och även småbarnspedagogiken, bör vara uppbyggd på ett sådant sätt att det finns utrymme för alla medborgare oavsett individernas speciella behov. Genom att möjliggöra detta bidrar man till social rymlighet som innebär att alla har möjlighet att vara inkluderade. Socialpedagogikens största uppgift är att skapa rymlighet och möjlighet till socialt deltagande (Madsen 2006:171). När det socialpedagogiska målet är att skapa en barngemenskap där alla får sin röst hörd är det viktigt att man tar i beaktande den sociala

kontexten och de interna sociala relationerna mellan barnen. Det krävs även att man analyserar hierarkin i barngruppen för att se vilka individer som är dominerande och därmed reglerar samspelet mellan barnen (Madsen 2006:251). Även om ett barn är mycket synligt och hörs i de dagliga aktiviteterna inom dagvården betyder det inte nödvändigtvis att barnet självt känner sig uppskattat som en deltagare. För att känna sig inkluderande måste barnet få spela en roll som hon/han själv anser vara betydelsefull. Pedagogerna fäster därför allt mera uppmärksamhet till den subjektiva sidan av barnens deltagande. (Madsen 2006:217)

4.1 Social inklusion

Madsen (2006:195–197) menar att man kan se på social inklusion som förhållandet mellan barnet och gemenskapen. Ur detta socialpedagogiska perspektiv är lärande och utveckling ett resultat av socialt deltagande. Social inklusion innebär att både materiella och mänskliga resurser borde finnas tillgängliga för barnen inom deras vardagliga sociala arenor t.ex. i daghemmet. Det är inte barnet som ska föras till resurserna, utan istället ska resurserna komma till barnet. Det är viktigt att barnet får stöd enligt sina individuella behov i en miljö med jämnåriga barn och kompetenta vuxna. (Madsen 2006: 179)

Barn lär sig genom att få delta och ta del av verksamhet i daghemmet. Det är avgörande för utvecklingen av den sociala kompetensen men även för den subjektiva upplevelsen av delaktighet.

När man granskar inklusion och exklusion på individnivå märker man att begreppen är absoluta, men på samma gång partiella och relativa. En individ är endera inkluderad eller exkluderad i en grupp, aktivitet eller ett sammanhang. På samma gång är individen aldrig helt exkluderad ur alla grupper, aktiviteter och sammanhang. Detta gör att inklusion och exklusion är flerdimensionellt (Jönhill 2012:39). En viktig del av ett barns sociala orientering är att hitta någon att leka med. Intervjubaserad forskning med barn har visat att barnen är mest rädda för att känna sig ensamma och isolerade. Som pedagog är det viktigt att man i daghemmet stöder alla barns tillgänglighet till sociala gemenskaper där varje individ kan utveckla sig själv i olika roller och sociala gemenskaper. Forskning har visat

att barnen behöver stöd från både pedagogerna och barngemenskapen för att hitta fram till roller och positioner som ger dem erkännande. (Madsen 2006:212).

Människan i dagens samhälle är inte bunden till ett enda system, utan är löst kopplad och deltar samtidigt i flera olika system, och intar olika roller och funktioner i dessa. Kommunikationen till dessa olika sociala system är nyckeln till att vara endera inkluderad eller exkluderad i större sammanhang (Madsen 2006:82) (Jönhill 2012:88). Daghemmet är ett av de första sociala system barnet har möjlighet att inkluderas i. För att pedagogen ska kunna utveckla gemenskapen i barngruppen måste man ta i beaktande varje enskilt barns behov, påverka dess sociala miljö och på så sätt förbättra förutsättningarna för delaktighet. I grund och botten handlar social inklusion om förhållandet mellan människan och olika sociala system. (Jönhill 2012:28,87; Madsen 2006:80–81)

4.2 Begreppen delaktighet och demokrati

Demokrati kan ha många innebörder i både vetenskapliga och vardagliga sammanhang. Ofta förknippas begreppet med inflytande, deltagande, roller och jämlikhet. Demokratiforskning är ett omfattande område där forskarens definition av begreppet bestämmer forskningens karaktär. (Carlsson & Nilholm 2004:78,83)

Delaktighet syftar på hur människor uppfattas av andra i en gemenskap och hur detta påverkar den enskilda individens utveckling. Demokrati handlar om att kunna påverka normer och värderingar som råder i gemenskapen (Cederlund & Berglund 2014:15). Motsatsen till delaktighet är utesluten eller exkluderad, vilket innebär att man har blivit utanför i samhället. Det kan bero på att individens ekonomiska, sociala eller kulturella kapital fattas. Det kan också vara fråga om att individen själv anser sig vara utanför, för att andra inte har tagit henne/honom i hänsyn. Begreppet delaktighet innebär både en personlig och samhällelig dimension. (Pajulammi 2014:141)

Gretschel & Kiilakoski (2012:16) menar att delaktighet kan granskas på olika plan. Det kan vara individens förhållande till olika grupper så som familjen, daghemsgruppen, vänkretsen, kommunen eller samhället. På de olika arenorna, nu med fokus på daghem, bör man beakta barnets subjektiva upplevelser av delaktighet men även objektivt granska

vilka möjligheter barnen har att göra sin röst hörd. Man kan även förstå demokrati som ett begrepp vars mening ideligen utmanas och diskuteras, inte för att människor inte kan komma överens om dess mening, utan för att begreppet i sig kräver en ständigt pågående diskussion om vad det faktiskt innebär och innefattar (Biesta 2003:61).

4.3 Småbarnspedagogik

Lagen om barndagvård från 1973 har behandlats i riksdagen och förnyas som bäst. Det första skedet av den uppdaterade *lagen om småbarnspedagogik* trädde i kraft 1.8.2015. Begreppet småbarnspedagogik införs och ersätter begreppet dagvård i de uppdaterade paragraferna. Därför har även vi valt att använda begreppet småbarnspedagogik framom dagvård, ett begrepp som troligen inom kort kommer vara föråldrat. Reformen av den nya lagen ska garantera en kvalitativ småbarnspedagogik för alla barn. Man ska sträva efter en målinriktad helhet bestående av omsorg, fostran och lärande. Småbarnsfostran fastställs som en planerlig och målinriktad pedagogisk verksamhet. I den nya lagen betonas pedagogik och pedagogens roll. Grunderna för planen för småbarnspedagogik görs i Utbildningsstyrelsen. Utgående från denna ska en individuell plan för småbarnspedagogiken göras upp för varje enskilt barn (lag om småbarnspedagogik 1973/36 7 a §). Den individuella planen ska stöda barnets utveckling, inläring och välbefinnande samt innehålla åtgärder och metoder som stöder att målen ska uppnås.

Rehabiliteringsplaner görs inte längre, istället skrivs barnets behov av stöd och stödåtgärder i den individuella planen. Utgående från de riksomfattande planerna för småbarnspedagogiken utarbetas även en individuell plan för småbarnspedagogiken för varje barn på ett daghem eller i familjedagvård. Den individuella planen ska ange målen för småbarnspedagogiken på ett sätt som stöder barnets utveckling, inläring och välbefinnande samt åtgärderna för att uppnå målen. Dessutom skrivs barnets behov av stöd, stödåtgärder och hur de ska genomföras in i planen. Bestämmelsen ersätter hänvisningen till lagen om klientens ställning och rättigheter inom socialvården. (Undervisnings- och kulturministeriet 2015)

I lagen om småbarnspedagogik (1973/36 2 a §) betonas barnets rätt till deltagande och inflytande samt delaktighet i barngruppen.

8) utveckla barnets förmåga till samarbete och växelverkan, främja barnets förmåga att delta i kamratgruppen samt vägleda barnet mot ett etiskt ansvarstagande och hållbart handlings sätt, respekt för andra människor och samhällsmedlemskap,

9) säkerställa barnets möjligheter att få delta i och påverka sådana angelägenheter som berör barnet självt. (1973/36)

Även 7 b § (1973/36) betonar barnets rätt att kunna höras och tas i beaktande.

Vid planeringen, genomförandet och utvärderingen av småbarnspedagogik för ett barn ska barnets åsikter och önskemål redas ut och beaktas i enlighet med barnets ålder och utveckling. Barnets föräldrar eller andra vårdnadshavare ska ges möjlighet att delta i och påverka planeringen, genomförandet och utvärderingen av småbarnspedagogiken för barnet. Barnen och deras föräldrar eller andra vårdnadshavare ska vid verksamhetsenheten regelbundet ges möjlighet att delta i planeringen och utvärderingen av småbarnspedagogiken”

Lagen ger utrymme för tolkning när det gäller hur innehållet i dessa paragrafer kommer genomföras och synas i den småbarnspedagogiska verksamheten. Kritik har kommit från bland annat Undervisningssektorns Fackorganisation och Barntädgårdsläraryrket som menar att innehållet i lagen inte ändrats tillräckligt mycket. De tycker att barnpedagogikens ställning i Finland är svag och att Finland har det svagaste småpedagogikssystemet i hela Norden. Alla familjer borde uppmuntras till att använda de pedagogiska tjänster som erbjuds. I Finland deltar endast två tredjedelar av de finländska barnen under skolåldern i småbarnsfostran. Det är färre än i de övriga nordiska länderna (Undervisningssektorns Fackorganisation OAJ 2014). Som förslag om ändring i den nya lagstiftningen om småbarnspedagogik var även ändringar och specificeringar av yrkesbeteckningarna för personal inom småbarnspedagogik. Enligt förslaget skulle yrkesbeteckningarna vara bland annat lärare inom småbarnspedagogik, socionom inom småbarnspedagogik, barnskötare inom småbarnspedagogik och ledande uppgifter inom småbarnspedagogik. Detta skulle göra beteckningarna klarare för både allmänheten och föräldrar. Dessa förändringar finns inte med i den nya lagen om småbarnspedagogik.

Esbo stad svenska bildningstjänsters läroplan för vård, fostran och lärande uppdaterades och togs i bruk hösten 2015. Inom Esbo stad vill man att barnen ska vara delaktiga i alla

situationer i vardagen. Speciell uppmärksamhet bör fästas vid barnens möjligheter att påverka sina egna aktiviteter, det gemensamma arbetet och den pedagogiska miljön. Man vill att barnen ska ha möjlighet att utgående från egna förutsättningar delta i planering och utvärdering av den dagliga verksamheten men också då barnens egna mål för lärande ställs upp och lärande uppföljs. Barnens tidigare erfarenheter, intressen och idéer är utgångspunkten då verksamheten planeras.

Figur 1. Delaktighet ur planen för vård, fostran och lärande. Esbo stad Svenska bildningstjänster 1/2015.

Det är de vuxnas ansvar att se till att alla barn är delaktiga och får uppleva vad det innebär att vara delaktig i beslutsfattande och ha möjlighet att kunna påverka sin närmiljö. Alla barn ska ges en chans att få vara med och påverka sin vardag. Inom givna ramar ges barnet

en möjlighet att göra egna val. Genom att främja delaktighet i verksamheten övar barnet sig på att lyssna och samarbeta med andra, kompromissa och ta hänsyn till andra. Att upptäcka att den egna åsikten är viktig är centralt för barnets känsla av delaktighet (Esbo stad svenska bildningstjänster).

Barnkonventionen är ett internationellt styrdokument som betonar barnens rättigheter och möjligheter samt vuxnas ansvar. Lagen om småbarnspedagogik anger övergripande mål och fastställer småbarnspedagogikens syfte och skyldigheter. Esbo stads svenska bildningstjänster egen läroplan för vård, fostran och lärande är ett styrdokument för småbarnspedagogiken i kommunen. Vi har valt att använda styrdokumenterna i vår teoretiska referensram eftersom de fungerar som grund för den småbarnspedagogik som ordnas. Delaktighet och demokrati är centrala begrepp i vårt arbete och vi tycker det är viktigt att försöka definiera begreppen eftersom de kan vara svårfångade. Vår teoretiska referensram har hjälpt oss hitta och avgränsa material som vi ansett relevant för vår produkt. Socialpedagogiken är vår grund hur vi ser på saker och tolkar det material vi samlar in.

5 MATERIAL

Under vår förundersökning märkte vi att det finns relativt lite skrivet om delaktighet och demokrati i samma kontext. Därför valde vi att vidga vår materialsökning och även använda material som koncentrerat sig enbart på endera delaktigheten eller demokratin. Vi fokuserar på barn under skolåldern men har även bearbetat material kring ”barn” vilket kan betyda alla under 18 år. Det mesta av materialet går trots det att tillämpa på småbarnspedagogik. Vi har valt att skriva ett kapitel där vi samlar allt det material vi bearbetat och tänkt använda till produkten.

5.1 Materialsökning

Vi har sökt vårt material från både nationella och internationella källor. Sökningen gjorde vi ur följande databaser; SAGE journals, Google Scholar, Nelliportalen, Theseus, EBSCO, Arto. Som sökord använde vi barn, delaktighet, demokrati, daghem, dagvård,

småbarnspedagogik, child, participation, democracy, daycare, osallisuus, päiväkoti, demokratia, lapset, varhaiskasvatus. Vi har koncentrerat oss på forskning som gjorts i Europa, främst Skandinavien och Finland eftersom de har varit mest relevanta för vårt arbete. Materialsökningen har även koncentrerats på litteratur och arbeten som utkommit under 2000-talet.

5.2 Studier

Johanna Kiili har forskat i hur barn har möjlighet att påverka och vilket inflytande barnen har i mindre och större sammanhang. Hennes tidigare forskning (1998) kartlade barnens möjligheter att vara delaktiga i utvecklingen av den egna omgivningen och mätte vilka saker barnen kan påverka hemma, på fritiden och i skolan. Lapset asiantuntijoiksi-initiativet var verksamt 1999-2002 i Jyväskylä och användes som grund för Kiilis fortsatta forskning. Målet var att utveckla en lokal handlingsplan för att främja barns delaktighet. Under forskningen framkom det hur mångfacetterat och brett begreppet delaktighet verkligen är. Barns delaktighet handlar om att delta och ta del av de beslut och processer som påverkar vardagen men på samma gång får ansvaret inte förskjutas från de vuxna till barnen. (2006:11–12)

Anu Gretschel (2002:15) har forskat i barns och ungas delaktighet. Hon hänvisar till Niiranen (2002) som anser att demokratiska teorier speglar de föreställningar och värderingar som råder i samhället. Förutom politiska rättigheter handlar delaktighet om att delta, lära sig och personlig empowerment. Pramling Samuelsson & Sheridan menar att det är småbarnspedagogiken som sätter grunden för att fostra demokratiska medborgare. Barn ska, tillsammans med andra barn aktivt delta i beslut. Från den pedagogiska miljön, trivsel och samvaro, till val av aktiviteter och material. Inom småbarnspedagogiken finns det begränsningar i form av gemensamma mål, men det utesluter inte att låta barnen vara delaktiga i att välja innehåll och uttrycksformer där det finns möjlighet. Det är viktigt att barnen lär sig förstå att människor har olika attityder och värderingar och att de lär sig visa öppenhet och respekt för andras åsikter. Barnen lär sig förstå och handla enligt demokratiska principer när deras åsikter respekteras, de ges ansvar och får ta del av beslutsfattande processer. Detta betyder inte att barnen själv ska få bestämma allt. Om man klär

både den vuxnes och barnets perspektiv i ord och förklarar varför man gör på ett visst sätt visar man för barnet att den vuxne har lyssnat på barnet och förstår dess vilja. På samma gång ges en begynnande förståelse för att även om de vuxna förstår så är det ibland de som bestämmer.

Sheridan & Pramling Samuelsson (2003:71) skriver att pedagogen måste ha förmågan att ta ett barns perspektiv för att kunna göra barnet delaktigt. Det betyder alltså inte alltid att barnen behöver vara med i till exempel beslutsfattande, men att man tar i beaktande och är medveten om hur de beslut som tas påverkar barnet. Barnet behöver inte alltid självt direkt uttrycka sin vilja eller sina behov, tankar, känslor utan kan förmedla det genom andra uttrycksformer. Detta medför ett stort ansvar för vuxna och pedagoger att lyssna, se och tolka barns "röster". Detta tillsammans med att barnen tas på allvar och aktivt får påverka sin egen omgivning och vardag är förutsättningarna för barnets delaktighet.

Barn bör alltså vara delaktiga i både beslutsprocesser och pedagogiska processer. Ofta tas det för givet att för att ett barn ska kunna vara delaktigt och ta del av demokratiska processer behöver barnen ha ett väl utvecklat språk samt få bestämma. Snarare handlar det om ömsesidig tillit, att kunna tolka barns ageranden rätt och att kunna erbjuda rätt stöd och handledning. Kärnan i delaktighet som pedagogik är att kunna fånga det som intresserar barnen, få en inblick i deras värld och få en förståelse för barns upplevelser och erfarenheter. Därför är det inte tillräckligt att endast intervjua barnen eller lyssna på vad de har att säga för att de ska vara delaktiga.

Barnens rätt att få delta och bli lyssnade till är en demokratisk rättighet och en utgångspunkt för all pedagogisk verksamhet i dagvården. Det betyder att pedagogen borde utgå från barnets sätt att (Effective Provision for Preschool Education) tänka och beakta omvärlden i planeringen av verksamheten. Det engelska EPPE-projektet visar att barns möjlighet att ta emot och skapa ny kunskap är bäst i lärandesituationer där pedagogen och barn har ömsesidigt intresse för ämnet. Resultaten visade att "ett hållbart delat tänkande" är önskvärt för att barn ska ha bästa möjliga förutsättningar till lärande. Begreppet kan förstås som att den pedagogiska verksamheten har lyckats hitta gemensamma tanke- och intresseobjekt som kommuniceras kring mellan vuxna och barn. (Pramling & Samuelsson 2003:80–81)

Det är mycket viktigt att stöda demokratin och kulturen om människorättigheter då det gäller barn och unga, för att deras attityder och beteende formas i ett tidigt skede och kan vara en avgörande faktor i deras senare delaktighet gällande gemensamma ärenden. När barnen redan från en tidig ålder lär sig att respektera demokrati som en livsstil har demokratin en större förutsättning att upprätthållas i framtiden. Demokratin kan inte utvecklas i barnet av sig själv, utan kräver att en vuxen lär dem de viktigaste byggstenarna för att upprätthålla och forma demokratin i framtiden. Barnen ska också lära sig att kritiskt granska demokratin och förstå att ingen ideologi är absolut. Genom att fungera i en demokratisk miljö lär sig barnen att ta ansvar för sina egna beslut och dess viktigaste funktioner. Genom att visa barnen respekt och låta dem ta del av vårt beslutsfattande och våra diskussioner lär vi dem att det lönar sig att vara delaktig (Brederode-Santos et al. 2009:214).

5.3 Delaktighet och demokrati

Det är viktigt att reflektera över *syftet* med barns delaktighet och varför man bör arbeta kring begreppet. (Turja 2010:25–26). Barns delaktighet bidrar till att uppfylla rättsligt ansvar. Barnen är medborgare som erbjuds service, de har samma rättigheter att vara delaktiga som alla andra. När man hör barnen kan man på bästa sätt utveckla och förbättra servicen enligt föränderliga behov. Delaktighet kan öka demokratin. Att låta barnen ta del av demokratiska processer och föregå med gott exempel stärker demokratin. Delaktighet kan även främja barns behov av skydd. Delaktighet kan ses som mobbningsförebyggande arbete. Att se och höra alla barn är också barnskyddsförebyggande åtgärder.

På individnivå kan delaktighet stärka förmågan att fatta beslut och utveckla barns färdigheter. Genom att låta barnen vara delaktiga kan man utveckla medborgerliga egenskaper så som att diskutera, kommunicera, välja, prioritera och förhandla. Delaktighet är även viktigt eftersom det kan stärka och höja självkänslan. Delaktighet kan bidra till barnets stärkta självkänsla genom upplevelsen att man är uppskattad.

Figur 2. Syftet med barns delaktighet.

Delaktighet kan granskas på olika plan och ur olika vinklar. Ett sätt är utgå från fyra följande dimensioner: (Nordenfors 2010:17–18)

Delaktighet på individnivå handlar om inkludera barnen i beslut och processer som berör dem och deras livssituation. Exempel på sådana beslut kan vara processer som berör familjen.

Delaktighet i servicefunktioner handlar om att inkludera barnet och dess behov i egenskap av en konsument i olika sammanhang.

Exempelvis planering, utformande, förverkligande och utvärdering av specifika tjänster.

Delaktighet på samhällsnivå handlar om att barnet är en inkluderad individ i större sammanhang så som medlem i en kommun, region, nation och ett folk, en religion och så vidare.

Politisk delaktighet handlar om att kunna påverka sin och andras situation i större och mindre sammanhang. Delaktighetens politiska dimension har tyngdpunkt på demokratiskt deltagande och beslutsfattande. (Nordenfors 2010:19)

Roger Harts delaktighetsmodell är en bearbetning av Arnsteins delaktighetsstege från 1969. Delaktighetens stege har utvecklats och bearbetats av många för att ta den formen

den har i dag. Vi har tagit fasta på Harry Shiers version som bygger på konventionen för barnets rättigheter. I specifik fokus ligger artikel 12 i barnkonventionen:

Konventionsstaterna skall tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.

Nu används modellen som ett redskap för professionella att utforska olika aspekter av delaktighetsprocessen. Roger Harts delaktighetsstege har åtta nivåer, varav fem steg beskriver barnets delaktighet och tre beskriver barnets icke-delaktighet. Vi kommer på samma sätt som i Harry Shiers (2001:109–112) modell, fokusera på de fem steg i modellen som beskriver hur barnet på ett positivt sätt kan vara delaktigt

Modellen bygger på fem olika delaktighetsnivåer (se figur 2).

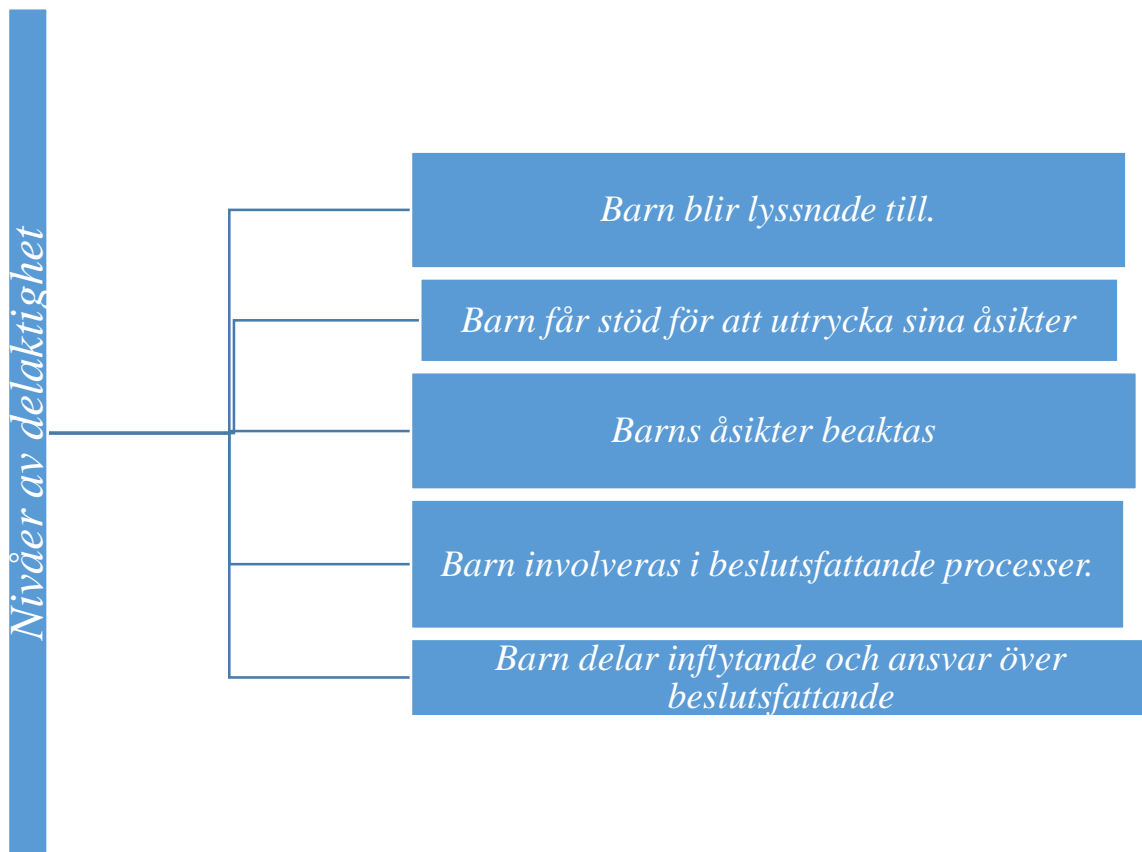
1. **Barn blir lyssnade till.** Den här nivån kräver att när barn själva tar initiativ till att uttrycka en synpunkt, ska den ansvariga vuxna lyssna på vad barnet säger med uppmärksamhet och omtanke
2. **Barn får stöd för att uttrycka sina åsikter.** Detta innebär att för att barnen ska kunna uttrycka sina åsikter öppet och med tillförsikt måste vuxna som arbetar med dem agera positivt för att stödja och göra deras delaktighet möjlig. Genom att göra så barnen kan övervinna de hinder som hindrar dem att komma till tals, till exempel otillräckliga kommunikationsfärdigheter, blyghet eller dåligt självförtroende. Detta bör göras genom att agera positivt (*kan inte vara engagerat agera positivt*) för att locka fram barnens åsikter och att stödja barnet att uttrycka sina åsikter.
3. **Barns åsikter beaktas.** Artikel 12.1 fastslår att varje barn som kan formulera sina åsikter har *"rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet"* och *"varvid barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad"*. Detta betyder att barnet bör få sin röst hörd, men behöver inte få sin vilja igenom. Här är det viktigt att den vuxna kan motivera och förklara

varför man tar ett visst beslut. Det visar att barnen inte endast symboliskt blir tillfrågade, utan att deras uttalanden och viljor verkligen tas i beaktande.

4. **Barn involveras i beslutsfattande processer.** Här övergår man från att fråga råd till aktiv delaktighet i beslutsfattandet. Barnen görs delaktiga genom att de delger sina åsikter som hjälp i den beslutsfattande processen. Däremot är barnen inte delaktiga när besluten verkligen tas, beslutsfattande förblir de vuxnas område.

5. **Barn delar inflytande och ansvar över beslutsfattande.** För att uppnå nivå 5 behövs ett tydligt engagemang från de vuxnas sida att dela sin makt, det vill säga att lämna ifrån sig del av makten. Modellen föreslår inte att barn ska tvingas att ta ansvar som de inte vill ha eller som inte är lämpliga för deras utvecklingsnivå och förståelse. I praktiken är det mera troligt att vuxna tenderar att neka barnen relevant ansvarstagande än att de tvingar barnen ta mer ansvar än barnen vill ha.

Det finns inget krav i barnkonventionen att nivåerna 4 och 5 ska uppfyllas. Det är heller inget mål att man ska uppnå de allra högsta nivåerna av delaktighet, åtminstone inte i dagvården. Delaktighetsstegen synliggör och beskriver olika nivåer av delaktighet, vilket underlättar ett medvetet handlande angående delaktighetsfrågor. Både Jönhill (2012) och Madsen (2006) menar ur ett socialpedagogiskt perspektiv att individen, barnet, inte nödvändigtvis behöver vara delaktigt på alla plan. Att det rentav är omöjligt att vara delaktig och inkluderad i alla sammanhang. Delaktighetsstegen är en metafor som hjälper pedagogen reflektera över hur de kan stöda barnens delaktighet. Hart betonar att barnet borde ges valmöjligheter, inte makt. Hart menar även att barn inte nödvändigtvis behöver vara delaktiga till sin fullaste kapacitet enligt ålder, kultur och egna förmågor, men att de behöver ges möjlighet till det med vuxnas stöd. (Gretchel 2002:86)

Figur 3. Roger Harts nivåer av delaktighet.

På varje delaktighetsnivå kan både individen och organisationen vara olika mycket engagerade i empowerment processen. Man kan granska varje nivå genom att klargöra och identifiera graden av engagemang. Detta görs genom att granska följande: *Öppningar*, *Möjligheter* och *Skyldigheter* (Figur 4).

Modellen innehåller en särskild fråga för varje steg på varje nivå, riktad till professionella som jobbar med barn, i ett försök att skapa en miljö som gynnar delaktighet och demokrati. Genom att besvara frågorna kan läsaren definiera den nuvarande situationen och lätt identifiera nästa steg som bör tas för att höja delaktighetsnivån. I verkligheten är det inte troligt att en professionell eller en organisation befinner sig på en enda plats i diagrammet, utan det kan variera från olika steg och olika nivåer.

Figur 4. Öppningar, möjligheter och skyldigheter från delaktighetsstegen.

Enligt Tomas Englund kommer frågorna om omfördelning och jämlikhet till stor del att försvinna från daghemmen och istället kommer demokratin att ha fokus på det enskilda barnets och föräldrars rätt till inflytande och valfrihet (Dolk 2013:177). Delaktighet kräver mera än möjligheter att ha åsikter om eller att välja något som redan är befintligt. Det handlar mera om erkännande och att bli inkluderad i ett socialt nätverk där ens närvaro erkänns och bejakas. Johansen och Sandvik menar att delaktighet kan ses som en metod som utjämnar maktbalansen mellan barn och vuxna (Dolk 2013:180). Målet med delaktighet är att förstå och undersöka barn som aktörer i sina egna liv istället för den synvinkeln att barnen enbart utvecklas enligt vuxnas verksamhet (Karlsson & Karimäki 2012:108) Demokrati och valfrihet är begrepp som ofta kopplas ihop även om de inte innebär samma sak. Demokrati innebär att medborgarna får vara med och påverka under hela processen medan valfrihet igen innebär att medborgarna får välja mellan färdigt ut-satta alternativ (Dolk 2013:178)

Qvarsell (2011:65–66) anser att demokrati i små barns verksamhet handlar om att låta barnen leva i stället för att leva för dem. Hon ifrågasätter om det centrala i demokratin för barn är att öva inflytande och bestämmande. Det finns stöd för demokratiska ambitioner i arbetet med yngre barn i FN:s konvention om barnets rättigheter men hon anser att barnets ålder och mognad gör att konventionen inte förblir oproblematiserad.

Delaktighet och deltagande kopplat till demokrati uppfattas ofta inom dagvården som barnens rätt till egna val, få vara med och fatta beslut samt vara med och bestämma. Det tar sig ofta uttryck i något så praktiskt som röstning. Men delaktighet handlar i stor utsträckning om att vara en del av gemenskapen. Johansen & Sandvik (2009:30) diskuterar kring att delaktighet, demokrati och inflytande inte handlar om att bestämma. Teorierna kring begreppet delaktighet handlar ofta om att vuxna har makt som de ska ge till barnen (Dolk 2013:33). Barnen ska varken få eller behöva ta beslut angående sin vardag. Ansvar ligger hos de vuxna. Delaktigheten uppnås genom att man möjliggör en miljö och ett samspel fyllt med respekt, tillit och aktivt lyssnande. Det viktigaste är att alla barn har en chans att uttrycka sina åsikter och därmed påverka det som händer, inte det att alla får sin vilja igenom. Barnen ska få vara en del av förhandlingarna som skapar en bra vardag inom dagvården (Johansen & Sandvik 2009:32).

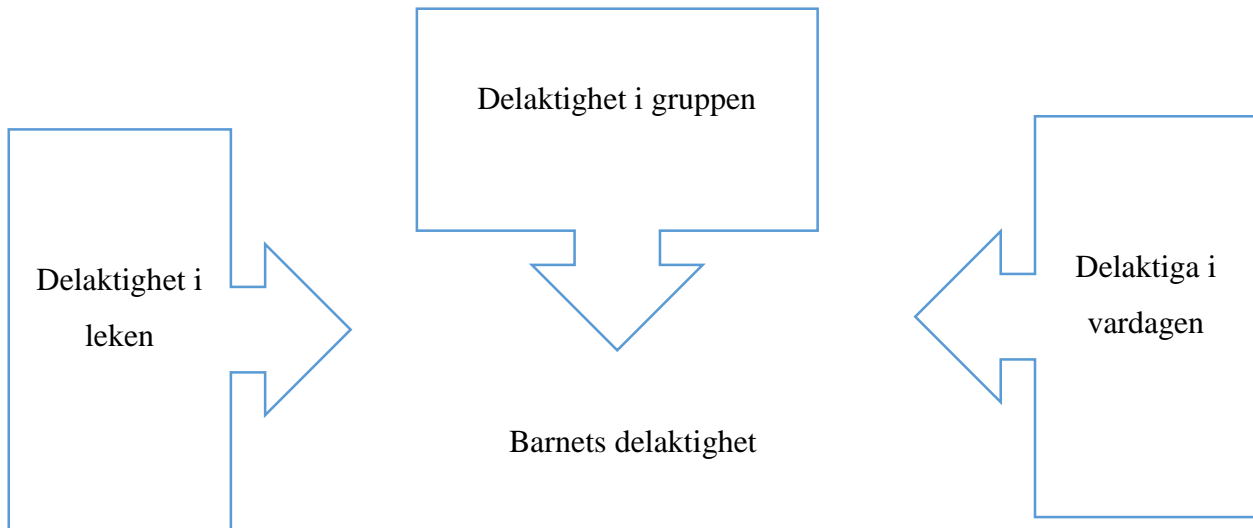
Biesta (2003: 61-62) skriver om relationen mellan demokrati och utbildning, men teorin går även att tillämpa på dagvården. Det finns huvudsakligen två sätt att förstå relationen mellan demokrati och utbildning och småbarnspedagogik. Det första är att man använder daghem/utbildning *för* demokratin. Utbildningen har då som uppgift att förbereda barnen för framtida deltagande i demokratiska sammanhang och det demokratiska livet. Detta handlar då mest om de demokratiska processerna så som röstning och beslutsfattande.

Det andra sättet att är att utbilda *genom* demokrati. Med detta menas att man skapar en demokratisk miljö som kan utveckla och fostra barnets demokratiska personlighet. För att detta ska vara möjligt måste det finnas en uppmärksamhet och vilja att utveckla småbarnspedagogikens demokratiska kvalitet.

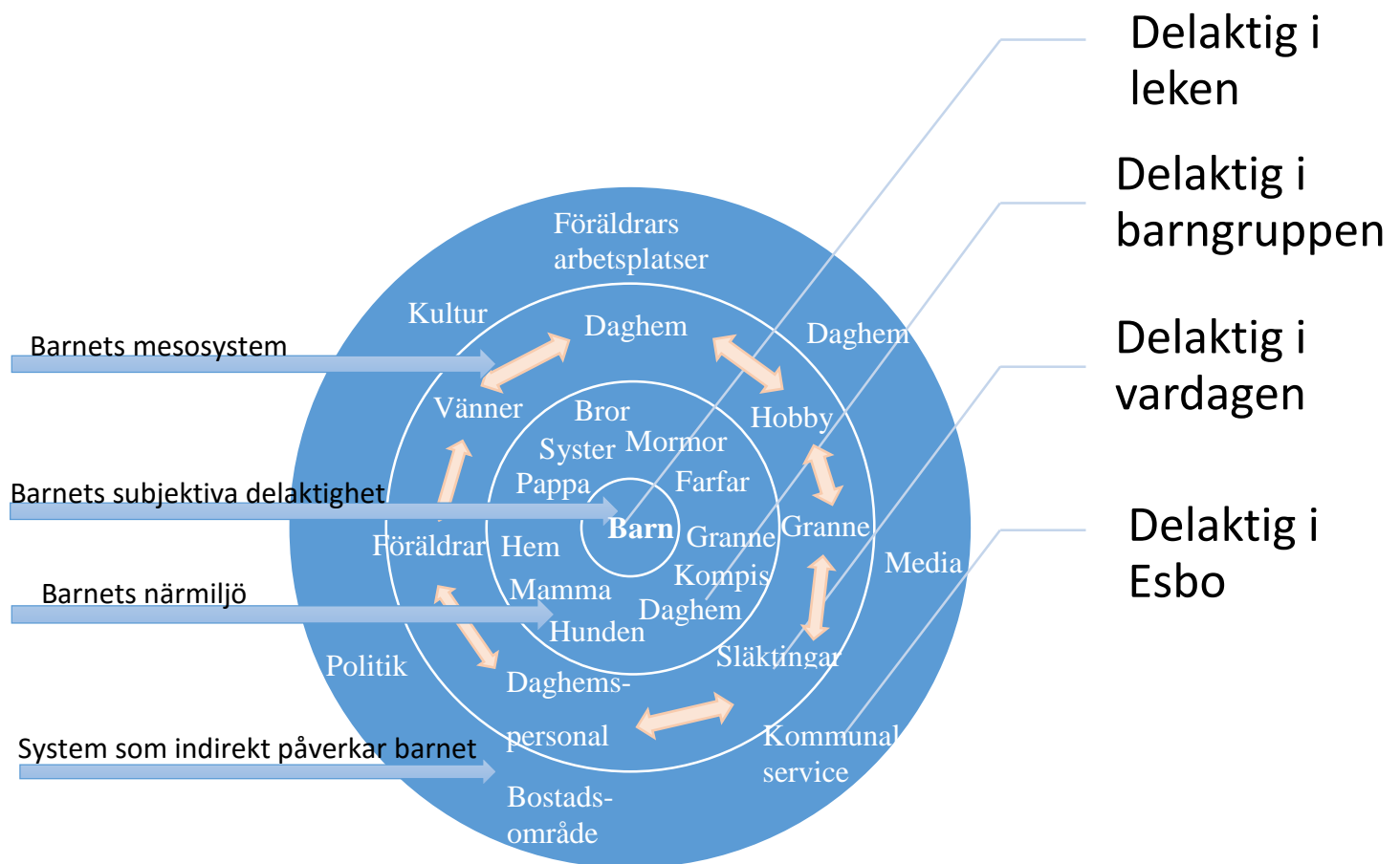
Urie Bronfenbrenners (1917-2005) utvecklingsekologiska teori betonar miljön och omgivningens betydelse för barnets utveckling och välmående. Teorin bygger på att barnets miljö är ett ekosystem, bestående av olika nivåer. Systemen kan delas in i fyra nivåer och varje system är individuellt. Under barnets liv kommer systemen att utvecklas och ständigt förändras.

Microsystem är barnets närmiljö. Barnets närmiljö består oftast av familj, syskon, hem, släkt, grannar och andra personer och faktorer som är viktiga för barnet. Närmiljön påverkar barnets utveckling i allra högsta grad och vikten av att de olika delområdena i närmiljön skapar en trygg vardag för barnet är stor. Daghemmet, personalen och de andra barnen i daghemgruppen hör oftast också till barnets micromiljö. Barnets utveckling sker i samspel med omgivningen. Samspelet och interaktionen mellan de olika systemen i närmiljön kallas för *mesosystem*. Det vill säga samarbetet mellan dagvårdspersonalen och föräldrarna hör till mesosystemet.

De system som påverkar barnet indirekt kallas för *exosystem*. Det kan handla om kommunala resurser och service, men även social eller ekonomisk status, föräldrars arbetsplatser och nätverk, kulturell bakgrund eller andra faktorer. (Härkönen 2008)

Figur 5. Barnets delaktighet ur Esbo stads svenska bildningstjänsters plan för vård, fostran och lärande.

Figur 6. Exempel på hur ett barns utvecklingsekologiska modell kan se ut utgående från riktlinjerna angående delaktighet i Esbo stads läroplan för dagvården.

Om man mer eller mindre omedvetet kan kartlägga barnets sociala nätverk kan man även få en bredare förståelse för hur och var barnet har möjlighet att vara delaktigt men även vad delaktighet inom småbarnspedagogiken har för betydelse för barnet ur ett större perspektiv. I Esbo stads läroplan står det att barnet ska vara delaktigt i leken, i barngruppen, och i vardagen. Dessa delområden som barnet ska känna sig delaktigt i är viktiga i barnets microsystem. Bronfenbrenners modell hjälper att synliggöra Madsens tankar om att man ska göra resurser tillgängliga för barnet i dess vardagliga liv. Genom modellen kan man urskilja de vardagliga arenor där barnet behöver stöd och resurser för att utvecklas.

5.4 Principer för barns demokratiska deltagande

Det finns några grundläggande principer när det gäller att främja barns demokratiska deltagande. För det första måste barnen förstå meningen med sammanhanget eller processen, varför man är med och vad barnets roll i sammanhanget är. Man bör ge barnen tillräckligt med information i enlighet med ålder och förmåga att förstå för att de ska kunna uttrycka sin åsikt, fatta beslut eller välja. Det är viktigt att man från första början gör upp överenskomna regler mellan barn och vuxna. Om vuxna har skyldigheter som gör att reglerna måste vara annorlunda för vuxna än för barn, så bör det vara klart och tydligt från första början. Hur mycket en åsikt kan påverka och vem som får uttrycka sig och bestämma ska även tas upp. Man ska sträva till att involvera barnen i tidigaste möjliga skede av processen. Sist men inte minst ska alla barns åsikter, idéer och erfarenheter tas emot med lika respekt oberoende av ålder, kön, etnicitet, social status eller liknande faktorer. (Lansdown 2001:9)

5.5 Lyssnande som en förutsättning för delaktighet och demokrati

Det är viktigt att vi anstränger oss för att förstå vad barnen tycker och tänker för att öka deras möjligheter till delaktighet och demokrati. Lyssnandet innebär inte endast att man hör noga efter det som har sagts, det innebär även att man förstår det man hör och tar det på allvar. Det handlar inte bara om att lyssna med örat, då det gäller barn är det ofta viktigt att lyssna med kroppen. Alla barn kan inte uttrycka alla sina känslor och åsikter verbalt och talar mycket med sitt kroppsspråk. Lyssnandet är ett sätt att vara i relation med andra och nära förknippat med känslor, öppenhet och förändring. Genom att lyssna på barnen kan vi skapa en uppfattning om hur det är att vara barn just nu. De vuxna inom dagvården har ett inslag av makt i sitt förhållande till barnen. Man har rätten att välja vad man lyssnar på, hur man tar emot det som uttrycks och hur man tolkar det man hör. Det är ofta rutiner, plikter och brådska som hindrar personalen från att ta emot all den information som uttrycks. Då man jobbar i daghem ställs man inför många utmaningar och krav. Därför är det bra och stanna upp och fundera på det som verkligen är viktigt för barnen. (Johannesen & Sandvik 2009:90–96)

5.6 Jaget utvecklas med hjälp av delaktighet

Barnets känsla av det egna jaget utvecklas i situationer av delaktig växelverkan. Det egna jaget är hur barnet upplever sig självt i växelverkan med andra. Alla som är i kontakt med barnet kan endera stöda eller dämpa utvecklingen av det egna jaget. De som hjälper barnet att utvecklas genom att lära sig, hitta starka och svaga sidor i sig själv och genom det bli medvetna om sig själv, endera förstärker eller försvagar hur barnet upplever sig självt. Alla erfarenheter av att endera vara delaktig eller utanför kan lämna stora spår hos barnet.

I varje bemötande mellan barn och vuxen, får barnet ett intryck om sig självt. Om meddelandet är respektfullt och intressant leder det till att barnets självkänsla växer och barnet upplever sig självt som värdefullt. Att konstant bli utanför lämnar starka spår i en personlighet som konstant utvecklas. (Nurmi & Rantala 2011:16–17)

Enligt Lev Vygotski är barnets utveckling en process som starkt är bunden till växelverkan. Utvecklingen är en konstant process mot ett mera utvecklat tankesätt och handlingsförmåga. Utvecklingen framskrider från de redan uppnådda förmågorna mot en nivå där barnet är osäkert, men kan lyckas med hjälp av någon annan. Då barnet får delta i något som inte skulle vara möjligt utan hjälp, växer barnet till sin faktiska utvecklingsnivå. Den nya kunskapen och känslan av att lyckas tillsammans genom växelverkan leder till att personligheten berikas. (Nurmi & Rantala 2011:17)

Om det saknas en lyhörd växelverkan mellan en engagerad vuxen och barnet utvecklas inte barnets inre kreativitet till sin potential. Därmed utvecklas inte heller möjligheterna som resulterar i den kreativiteten.

5.7 Barnråd

Barnråd är daghemmets motsvarighet till klassråd eller elevråd som ofta används i skolan. Med hjälp av barnråd kan man öka barnens delaktighet och främja barnens möjligheter att påverka verksamheten. Ett av målen med barnråd är att stöda barnens utveckling i förmågan att uttrycka sina egna tankar och åsikter. Barnrådet ökar även barnens förståelse för att handla enligt de demokratiska principerna. Genom att använda sig av barnråd kan man ge de barn som vanligtvis exkluderas från demokratin en chans att bli inkluderade och få sin röst hörd (Dolk 2013:178)

En av pedagogerna tar rollen som sekreterare medan den andra fungerar som ordförande. Man går alltid igenom det föregående mötesprotokollet i början av varje möte. Genom att man läser igenom mötesprotokollet får barnen en återkoppling till vad man har gått igenom senast och får en bekräftelse över att deras idéer har följts upp. Barnrådet är en plats där barnen kan komma med tankar och idéer om vad de skulle vilja påverka i daghemmet. Ordet kan gå runt eller så kan man räcka upp handen ifall man har något att säga. Tanken

bakom barnrådet är inte att pedagogerna ska ta upp olika frågor som de planerat på förhand, utan att barnen ska ta upp frågor som de anser vara viktiga. (Dolk 2013:148–149)

5.8 Pedagogisk dokumentation

Tidigare pratade man om observation när man under vissa tillfällen iakttog barns motoriska, sociala och kognitiva färdigheter. Nu är det vanligare att man pratar om dokumentation. Dokumentationen används för att samla in, synliggöra, uppmärksamma och analysera. Syftet med dokumentationen kan variera. Det kan handla om gruppdynamik, enskilda barns utveckling och lärande eller utvärdering av verksamhet. Dokumentationen bör alltså alltid ha ett tydligt syfte. Dokumentationen kan stöda pedagogen i att förstå hur barn lär sig, vad de kan, hur de tänker och vad de är intresserade av. Pedagogisk dokumentation kan vara en delaktighetsfrämjande metod. Det kan även vara ett verktyg för pedagogen som underlättar skapandet av en delaktighetsfrämjande miljö. Dokumentationen speglar vilket förhållningssätt pedagogerna har samt kan användas för att öka kommunikationen mellan pedagoger samt mellan vuxna och barn. (Åberg & Lenz Taguchi 2005:17–19). Dokumentation synliggör inte enbart barns lärande utan även pedagogens roll och handlande. På så sätt kan pedagogens arbetssätt utmanas och även utvecklas. För att dokumentationen ska vara effektiv och användbar behöver de vuxna i teamet komma överens om gemensamma förfaringssätt och metoder. Man borde bestämma vad det är man vill dokumentera och varför. På så sätt undviks för stora mängder dokumentation som inte kan bearbetas. Reflektioner mellan pedagogerna kan utveckla mera demokratiska arbetssätt och med dokumentationernas hjälp ifrågasätta sina egna metoder för att kunna utvecklas som pedagog. Det finns inga regler för hur dokumentation ska se ut (Åberg & Lenz Taguchi 2005:129). Beroende på vad man vill dokumentera kan dokumentationer se olika ut. Det viktigaste är att det känns som ett bra verktyg i pedagogens arbete. (Se Bilaga 1)

Mappar kan användas till att dokumentera ett barns utveckling under deras tid i daghemmet och är även ett hjälpmedel för att få barnens röst hörd. I mappen dokumenteras det som barnen har uttryckt inom citat. Mappen innehåller bilder av barnet och pyssel som barnen har gjort under sin tid i daghemmet. I mappen kan man även dokumentera det som barnet har sagt i diskussioner i smågruppsverksamhet eller lek. Att ha barnen

som en aktiv deltagare när man gör mappen, leder till att barnet inser att mappen tillhör henne/honom. Redan 1-åringar kan vara delaktiga genom att sitta i sin pedagogs famn och tillsammans limma in bilder. De äldre barnen kan vara med och välja vilka arbeten och bilder de vill ha i sin mapp. Det är bra att ha barnens egna mappar tillgängliga för dem (Karlsson & Karimäki 2012:327). Mapper kan även användas för att knyta ihop hemmiljö och daghemsmiljö. På samma sätt som övergångsobjekt så som nallar, leksaker och trasor kan hjälpa barnen koppla samman olika miljöer kan även mappar fungera som stöd och betydelsefull symbol. Pedagogen kan underlätta brobygget mellan hem och daghem genom att skapa en mapp som innehåller det bästa från båda världarna. Foton på barnets hem, familj, vänner, husdjur kan vara bra att ha och vara viktiga för att skapa en trygghetskänsla. Pedagogerna kan sedan bygga på och komplettera mappen med bilder, teckningar och annat från daghemmet. Med hjälp av mappen kan pedagogen skapa sig en bild av vad som är viktigt för barnet och vara lyhörd för barnets intressen. Mappen kan även väcka diskussion och hjälpa barnen sätta ord på sina tankar. Mapper kan och bör även utmana pedagogen att se varje barn och dess individuella personlighet. För att skapa en bra mapp krävs det att pedagogerna observerar och dokumenterar varje barn enskilt och tillsammans. På så sätt är det även en delaktighetsfrämjande metod eftersom alla barn blir sedda. Barnets mapp borde finnas tillgängligt för barnet, pedagogerna och föräldrar och vara ett ständigt pågående projekt som alla kan ta del av. (Granberg 1999:128–130)

6 PRODUKTUTVECKLING

Enligt vattenfallsmodellen ska man börja planeringsprocessen med att definiera kraven. Vi fick vissa önskemål av vår uppdragsgivare Esbo stads svenska bildningstjänster och under hela processen hade vi dessa önskemål i åtanke. Det nästa steget i vattenfallsmodellen är att tänka på vad produkten ska kunna åstadkomma, i vilken miljö den ska kunna fungera och under vilka begränsningar den ska förverkligas. Det stod klart för oss båda att målet för vårt examensarbete är att öka barnens delaktighet och demokrati inom småbarnspedagogiken. I början av processen kändes det som en utmaning att vi fick så

fria händer och vi övervägde olika metoder. Vi kom till den slutsatsen att en produktutveckling var det mest logiska med tanke på vad vi ville åstadkomma med vårt arbete. Det nästa steget är att planera konceptet som innebär att man definierar de stora besluten och sedan övergår till planeringen av mindre detaljer. Vi bestämde att vi ville ha en produkt som informerar läsaren om vad delaktighet och demokrati innebär i vardagen i daghem. Då vi skrev vårt examensarbete hade vi konstant i åtanke vad pedagoger kan ha nytta av i sitt arbete i Esbo stads daghem. Efter att man är färdig med planeringen ska man enligt vattenfallsmodellen övergå till nästa skede som innebär att man praktiskt förverkligar produkten och jämför den med kraven som definierades i det första steget. Vi utformade produkten enligt våra planer och valde att från examensarbetet ta med det vi ansåg vara mest relevant med tanke på pedagogerna som jobbar i daghem. Vårt mål är att tröskeln att läsa produkten inte blir för hög och att den bidrar till syftet med vårt examensarbete. Efter att man kommit fram till att produkten fungerar i praktiken kan man ta den i användning. I varje steg av produktutvecklingen skapar man alltid förutsättningar för att kunna förverkliga det nästa skedet. (Hyysalo 2009:56)

6.1 Etiska aspekter

För ett etiskt riktigt beteende är det viktigt att vi utvärderar vår undersökningsplan och våra forskningsinsatser enligt allmänt accepterade regler (Ruane 2006:28).

Vi skriver vårt examensarbete enligt den forskningsetiska delegationens principer, som i samarbete med det finska vetenskapssamfundet har kommit överens om:

1. Att följa vetenskapssamfundets funktionssätt, ärlighet, allmän noggrannhet och precision i forskningsarbetet, i sparandet och presentationen av arbetet och även i bedömningen av arbetet.
2. Anpassa kriterierna för vetenskaplig forskning och etiskt hållbara metoder för att söka information, forska och utvärdera. Att följa den öppenhet som hänger ihop med den vetenskapliga informationen då man publicerar resultatet.
3. Att ta i beaktande andra forskares prestationer på ett sakligt sätt, så att man respekterar deras arbete och ger deras prestationer ett värde och en mening i den egna forskningen då man publicerar resultatet. (Mäkinen 2006:172–173)

En bra etisk praxis är en kombination av en bra yrkesetik, ett kunnande i den tekniska delen av forskningsarbetet och forskarnas yrkeskunnande (Mäkinen 2006:173). Enligt Pietarinen (2002:58–59) ska etiska krav tillämpas på fem olika delområden: producerandet av information, skaffandet av ett yrkeskunnande, förmedlandet och användningen av informationen och kollegialiteten mellan forskarna och yrkeskåren. (Räsänen 2005:15)

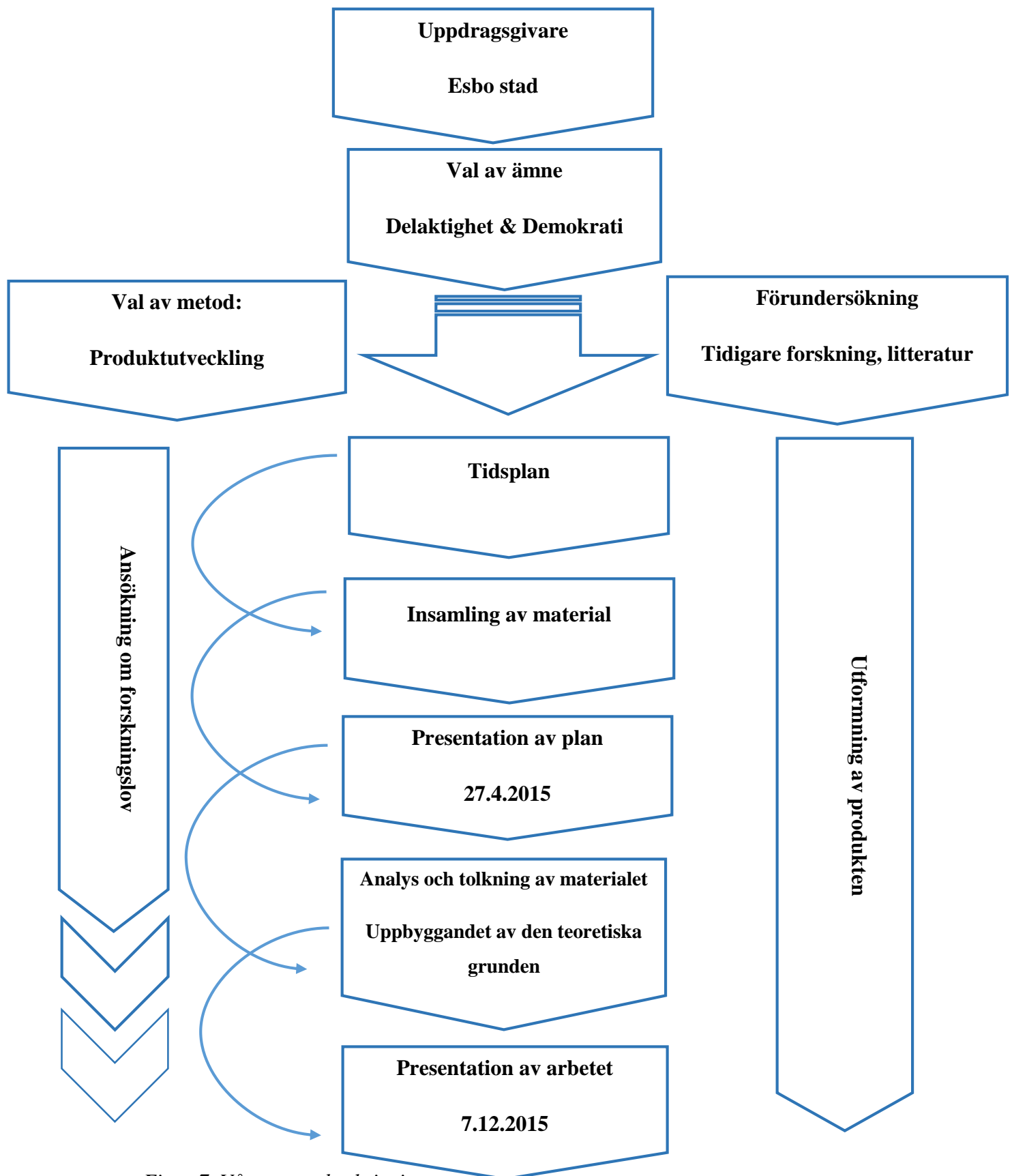
Det är viktigt att vi bedömer om den vetenskapliga information vi använder är trovärdig eller inte. Vår förmåga att ta ställning till detta hänger långt ihop med vår kunskap om vetenskapliga metoder. En produkt av genomtänkt vetenskaplig undersökning har en mindre sannolikhet att vara felaktig och ger oss därmed en större orsak att lita på informationen (Ruane:2006:24).

Under examensarbetsprocessen har vi haft möjlighet att utnyttja det yrkeskunnande vi fått genom vårt arbete inom småbarnspedagogiken och den kunskap vi fått genom våra socio-nomstudier. Vi har varit ärliga gällande resultaten vi kom fram till under examenarbetsprocessen och har använt oss av källor som vi anser vara pålitliga. I vårt arbete har vi även tagit i beaktande etiska aspekter om hur man bemöter barn inom småbarnspedagogiken.

6.2 Förslag på vidare forskning

Det andra skedet av Lagen om småbarnspedagogik uppdateras troligen inom kort. Enligt det nya förslaget ska Lagen om barndagvård upphävas (36/1973). Implementeringen av den nya lagen är ett intressant ämne som påverkar de socionomer som arbetar inom småbarnspedagogiken. Ett annat intressant ämne är kvaliteten på dagvården. Kvaliteten betonas i den nya lagen men det finns ingenting som garanterar att kvaliteten är på samma nivå i olika daghem, allra minst i olika kommuner. Delaktighet och demokrati är stora och föränderliga begrepp som i framtiden kan förstås på annorlunda sätt. Innebörden kan även få en annan betydelse om det inte är barn i fokus.

7 PROCESSBESKRIVNING

Figur 7. Vår processbeskrivning.

Efter val av ämnet blev det klart att det mest logiska vore att skriva examensarbetet gällande delaktighet och demokrati i par. Därmed även göra ett större beställningsarbete för Esbo stads svenska bildningstjänster som en del av en mobbningsförebyggande plan. Under ett möte mellan representanter från Esbo stads svenska bildningstjänster och Arcadas socionomstuderanden klargjordes vad arbetsgivaren ville betona. Vi gavs relativt fria händer att producera något som introducerar och belyser vårt ämne. Det var önskvärt att vi som blivande socionomer skulle kunna komma med ett socialpedagogiskt perspektiv. Något som kunde berika eller komplettera barnträdgårdslärarnas kunnande.

I vår förundersökning gjorde vi sökningar i olika databaser för att se hur mycket material det fanns angående ämnet, vad som redan har skrivits och vad som kunde tänkas användas som material i vårt arbete. Vi valde produktutveckling som vår metod eftersom vi ville göra ett arbete som är lätt att koppla till den dagliga verksamheten och vardagen i daghem. På basen av vår metod började vi avgränsa vårt material. I början av processen hade vi en mera klar arbetsfördelning. Vi delade upp skrivandet av examensarbetet enligt följande:

Tillsammans: Sammandrag, syfte och frågeställning, teoretisk referensram, delaktighet och demokrati, pedagogisk dokumentation, processbeskrivning, avslutande diskussion, produkten och språkgranskning av examensarbetet.

Lisa Mielonen: Uppdragsgivare Esbo stads svenska bildningstjänster, arbetslivsrelevans, lyssnande som en förutsättning för delaktighet och demokrati, jaget utvecklas med hjälp av delaktighet, barnråd, produktutveckling och etiska aspekter.

Elin Högnäs: Inledningen, bakgrund, materialsökning, studier, principer för barns demokrati och småbarnspedagogik.

När processen framskred var vi öppna för att bearbeta alla delar av examensarbetet och arbetsfördelningen blev mera otydlig. Istället för att ha bestämda delar skrev vi på arbetet tillsammans, vilket var väsentligt för att få arbetet att se ut som en helhet. Det tog en tid för oss att komma igång, men speciellt mot slutet har samarbetet fungerat mycket bra. Vi upplevde att det var en fördel att skriva i par för att man då hade någon att konstant över-

våga idéer med. Att skriva i par möjliggjorde även att vi kunde ta vara på varandras styrkor och hade någon som kritiskt granskade det man skrev under hela processen. Under processen har det varit tidsperioder då vi varit mera och mindre aktiva. Vi gjorde gemensamma beslut om vad produkten skulle innehålla. Under processens gång strävade vi till att produkten skulle var intressant för pedagogerna inom daghemmen i Esbo och därmed också tas i bruk i praktiken. Vårt samarbete har resulterat i en produkt som hjälper forma ett tankesätt som stöder delaktigheten och demokratin inom småbarnspedagogen.

Vår produkt är en 25 sidig nätbroschyr som innehåller:

- En kort förklaring över begreppen delaktighet och demokrati, samt innebörden i småbarnspedagogiska sammanhang.
- En förklaring över vad socialpedagogik innebär och hur det är kopplat till delaktighet och demokrati.
- Barnkonventionen.
- Den uppdaterade lagen om småbarnspedagogik.
- Olika sätt att vinkla begreppen delaktighet och demokrati.
- Metoder för att öka delaktighet och demokrati inom småbarnspedagogiken:
- Principer för demokratiskt deltagande
- Lyssnande som en förutsättning för delaktighet och demokrati.
- Jaget utvecklas med hjälp av delaktighet.
- Barnråd.
- Pedagogisk dokumentation
- Något att tänka på: En sida med tankeställare inom ämnet.
- Rekommenderad litteratur.

Produkten innehåller metoder och modeller som kan främja och utveckla barns delaktighet inom småbarnspedagogiken i Esbo. Vi hoppas att vår produkt kommer att resultera i att delaktighet och demokrati i en större beläggning skulle synliggöras i småbarnspedagogernas arbete inom Esbo stad. Vi har även gjort figurer som vi lagt in i produkten för att göra det lättare att tolka det vi anser vara en central del av ett delaktighetsfrämjande

arbetssätt. Produkten innehåller även exempel om metoder som kan användas för att öka barns delaktighet och demokrati.

8 AVSLUTANDE DISKUSSION

Syftet med vår produkt var att synliggöra och beskriva barnens möjligheter till delaktighet och demokrati inom småbarnspedagogik. När vi bearbetade vårt material märkte vi att även om det fanns relativt mycket skrivet om ämnet delaktighet och ämnet demokrati så är det ett ganska nytt forskningsområde. Det har sina utmaningar att forska i delaktighet och demokrati bland barn. Det är svårt att mäta delaktighet om man utgår från den subjektiva upplevelsen av att vara delaktig. Vi hade förväntat oss att materialet om delaktighetsfrämjande metoder och verktyg skulle vara mera konkret. Det som emellertid fanns var material om hur man ska ha och utveckla ett delaktighetsfrämjande förhållningssätt samt ta i beaktande barns demokrati. En stor del av det material vi hade valt överlappade varandra och vår utmaning var att plocka fram det väsentliga och undvika att upprepa. Vi lyckades hålla fokus på produkten och den avgränsning vi gjort.

Vi kom till den slutsatsen att delaktighet och demokrati är breda begrepp som används flitigt med varierande innebörd beroende på sammanhanget och kopplingen. Under arbetets gång blev det klart att vi inte kan få så konkreta svar på våra frågeställningar som vi hoppats på. Det som blev kärnan i produkten är hur man kan förstå delaktighet och demokrati. De metoder vi valde till produkten handlar mest om lyhördhet och förhållningssätt, något som inte kan betonas tillräckligt. Därmed handlar delaktighet och demokrati inte om att ha en viss verksamhet utan mera om att skapa en gemenskap i barngruppen där alla känner sig uppskattade och får sin röst hörd. Pedagogens roll och ansvar betonas och därför har vi valt material som vi tycker utmanar pedagogen att reflektera över sitt eget förhållningssätt. Således har våra frågeställningar även utmanat vårt eget tänkande. Det finns relativt lite forskat om hur barnen kan få sin röst hörd i större och mindre frågor angående planering, utförande och utvärdering av verksamheten. Barnens delaktighet handlar mera om att barnen ska få sin röst hörd i frågor de *själva* anser vara viktiga, det kan även vara fråga om mycket små detaljer. Detaljer som inte känns så meningsfulla från ett vuxet perspektiv kan ha en stor betydelse för barnet. Däremot har vi tagit fasta på hur man kan ta barnens bästa och barns perspektiv i beaktande när man planerar, utför och

utvärderar. Än en gång betonas pedagogens roll. Genom att kunna ta ett barns perspektiv och försöka hitta gemensamma diskussionsämnen och områden som intresserar kan man skapa delaktighet. Det är även då barnen lär sig. Vi anser att ett socialpedagogiskt perspektiv kan tillämpas mycket bra i vårt arbete.

Daghem anses vara en av samhällets socialpedagogiska institutioner. Social inklusion kan betraktas som individens förhållande till gemenskapen och den subjektiva delen av inklusion kan beskrivas som känslan av tillhörighet och delaktighet. Madsen talar om rymlighet som inom småbarnspedagogiken har en stark koppling till social inklusion. Med social inklusion avser vi att gemenskapen utvecklas genom reflektion över alla barnens individuella behov samt rätten att bli accepterade och uppskattade som deltagare. Att utveckla gemenskapen och förbättra förutsättningarna för deltagande och delaktighet betyder alltså att varje barns sociala miljö bör stödas. Vi har betraktat social inklusion som en förutsättning för delaktighet. För att delaktighet, inklusion och deltagande ska vara möjligt krävs det att alla pedagoger förstår vikten av barnets delaktighet och jobbar mot ett gemensamt mål. I skapandet av en delaktig och lyhörd miljö möjliggör vi även barns demokrati.

Socialpedagogiken kommer fram främst i det förhållningssättet vi haft i skapandet av produkten. Vi har tagit fasta på de definitioner på delaktighet och demokrati som bäst speglar vår uppfattning om vad delaktighet och demokrati innebär inom småbarnspedagogiken. Eftersom vi båda arbetar inom småbarnspedagogiken har vi även tänkt utgående från vad vi som pedagoger kan ha nytta av i arbetet. Vår produkt var tänkt som en nätbro-schyr med konkreta förslag och metoder. Under arbetets gång har vi märkt att materialet vi valt mest handlar om hur man bör tänka kring delaktighet och demokrati. Vi anser att grunden till att skapa en delaktighets- och demokratifrämjande miljö ligger i pedagogernas förhållningssätt. Om man kan utmana sitt sätt att tänka på barns delaktighet och demokrati kan man även vara kreativ och öppen för nya arbetssätt. I produkten har vi även kommit med ett antal praktiska metoder till att öka delaktigheten och demokratin inom småbarnspedagogiken i Esbo stad. Genom examensarbetsprocessen har vi kommit till den slutsatsen att begreppen delaktighet och demokrati är starkt kopplade till varandra. Demokrati förknippas med inflytande, deltagande, roller och jämlikhet. Alla dessa begrepp är även centrala i diskussionen om delaktighet inom småbarnspedagogiken.

En fråga som följde med under arbetets gång var hur socialpedagogiken och socionomer kan bidra med något nytt eller annorlunda till den pedagogiska verksamheten i daghem. När vi bearbetade vårt material fick vi en helhetsbild som vi hoppas märks i vår produkt. Vi upplever att socialpedagogikens och socionomens styrka är att se helheter och hur olika fenomen, system och personer är sammankopplade och fungerar tillsammans. Vi har lärt oss under examensarbetsprocessen hur viktig delaktighet och demokrati är för barn. Delaktighet och demokrati bör vara grunden för allt det man gör för de är sammankopplade med så många aspekter av barns lärande och välmående.

Produkten skulle kunna användas i utformandet av enheters egna verksamhetsplaner. Läroplanen betonar vikten av barns delaktighet och det bör framkomma i alla Esbo stads daghem. När man uppgör daghemmens egna verksamhetsplaner kan produkten vara ett stöd i det delaktighetsfrämjande arbetet. Även barngruppernas egna verksamhetsplaner kan dra nytta och inspiration av produkten om hur man kan jobba kring delaktighet. När vi började examensarbetsprocessen förundrades vi över att barnkonventionen och barnens rätt till delaktighet inte var inkorporerade i lagen, trots att de var det i andra nordiska länder. I slutet av processen uppdaterades lagen så att barnens delaktighet finns med. Det är inte längre en fråga om vad man borde göra för att framhäva barns delaktighet utan hur man ska förverkliga det som nu är barnens rättighet enligt den finska lagen.

9 KÄLLOR

Arnstein, Sherry R. 1969, *A Ladder of Citizen Participation*, Vol. 35, Nr. 4., s. 216-224

Biesta, Gert. 2003, *Demokrati- ett problem för utbildning eller ett utbildningsproblem?* Utbildning och demokrati, vol 12, Nr. 1, s. 59-80

Brederode-Santos, Maria Emilia et al. 2009, *Compasito – Lasten ihmisoikeuskasvatuksen käsikirja*, Saarijärvi: Saarijärven Offset, 307 s.

Barnkonventionen, UNICEF Sverige <https://unicef.se/barnkonventionen/las-texten#full>

Barnkonventionen, UNICEF Finland <https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/mika-on-lapsen-oikeuksien-sopimus/>

Carlsson, Raidun & Nilholm Claes. 2004, *Demokrati och inkludering- en begreppsdiskussion*, Utbildning & Demokrati, Vol 13, Nr 2, s. 77-95.

Cederlund, Christer & Berglund, Stig-Arne. 2014, *Socialpedagogik-pedagogiskt socialt arbete*, Stockholm: Liber AB, 183 s.

Compasito. 2009, *Manual on human rights education for children*, andra upplagan., Council of Europe, 306 s.

Dolk, Klara. 2013, *Bångstyriga barn- makt, normer och delaktighet i förskolan*, Stockholm: Ordfront, 299 s.

Esbo stad, Läroplan för dagvård på svenska i Esbo, 1/2015. *Läroplan för vård, fostran och lärande*, Esbo stad svenska bildningstjänster.

Gretschel, Anu. 2002, *Kunta nuorten osallisuusympäristönä*, Jyväskylä: Jyväskylä Universitet, 236 s.

Gretschel, Anu & Tomi Kiilakoski (red.). 2012, *Demokratiaoppitunti, lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa*, Helsingfors: Nuorisotutkimusverkosto, 303 s.

Granberg, Ann. 1999, *Småbarns metodik*, Stockholm: Liber AB, 196s.

Horelli, Liisa et al. 2002, Lasten ja nuorten osallistumista tukevia menetelmiä. I: Gretshel, Anu, red., *Lapset, nuoret ja aikuiset toimijoina*, Helsingfors: Finlands kommunförbund, s. 31-47

Hyysalo, Sampsa. 2009, *Käyttäjä tuotekehityksessä – Tieto tutkimus menetelmät*, Keuruu: Otavan kirjapaino Oy. 316 s.

Härkönen, Ulla. 2008, *Teorian ja tutkimuskohteen vuorovaikutus – Bronfenbrennerin ekologinen systeemiteoria ihmisen kehittämisestä*. Joensuu: Joensuun Yliopisto, s21-39
Hämtad: 11.8.2015. Tillgänglig: <http://sokl.uef.fi/verkkojulkaisut/monitiet/pdf/harkonen.pdf>

Johannesen, Nina & Sandvik, Ninni. 2009, *Små barns delaktighet och inflytande- några perspektiv.*, första upplagan, Stockholm: Liber AB, 116 s.

Jönhill, Jan Inge. 2012. *Inklusion och exklusion. En distinktion som gör skillnad i det mångkulturella samhället*. Liber AB. 215 s.

Karlsson, Liisa & Karimäki, Reeli. 2012, *Sukelluksia – lapsinäkökulmaiseen tutkimukseen ja toimintaan*. Jyväskylä: Jyväskylän Yliopistopaino, 352 s.

Kiili, Johanna. 2006, *Lasten osallistumisen voimavarat, Tutkimus Ipanoiden osallistumisesta*, Jyväskylä: Jyväskylä Universitet, 212 s.

Kurki, Leena. 2001. *Sosiaalipedagoginen näkökulma varhaiskasvatukseen. Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia*. Jyväskylä: PS-kustannus, s. 112–135.

Kurki, Leena & Nivala, Elina. 2006. *Hyvä ihminen ja kunnan kansalainen: Johdatus kansalaisuuden sosiaalipedagogiikkaan*. Tammerfors: Yliopistopaino Oy. 252s.

Lansdown, Gerison. 2001, *Promoting children's participation in democratic decision-making*. Florens: Unicef, 47 s.

Lag om småbarnspedagogik Finlex 19.1.1973/36. Hämtad 18.11.2015 Tillgänglig:

<http://www.finlex.fi/sv/laki/ajantasa/1973/19730036?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=lagen%20om%20sm%C3%A5barnspedagogik>

Madsen, Bent. 2006, *Socialpedagogik – Integration och inklusion i det moderna samhället*, Lund: Studentlitteratur AB, 301 s.

Mäkinen, Olli. 2006, *Tutkimuseetiikan ABC*, Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy, 178 s.

Nurmi, Suvielise & Rantala, Kaisa. 2011, *Näyn & Kuulun – Lapsen etu ja osallisuus*, Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy, 181 s.

Nordenfors, Monica. 2010, *Delaktighet-på barns villkor?* Göteborg: Göteborgs stad

Pietarinen, Juhani. 2002, Eettiset perusvalinnat tutkimustyössä. I: Karjalainen, Sakari et al. *Tutkijan eettiset valinnat*. Helsingfors: Gaudeamus, s58–69.

Undervisnings- och kulturministeriet. Lag om småbarnspedagogik. Minedu.fi. Hämtad 21.11.2015. Tillgänglig: http://minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/vireilla_koulutus/varhaiskasvatus/liitteet/Centrala_punkter_i_lagandringen.pdf

Pajulammi, Hanna. 2014, *Lapsi, oikeus ja osallisuus*, Viro: Print Best, 461 s.

Pramling Samuelsson, Ingrid & Sheridan, Sonja. 2003, *Delaktighet som värdering och pedagogik* i Pedagogisk forskning i Sverige. Institutionen för pedagogik och didaktik, Göteborgs universitet, nr. 1-2, s. 70-84.

Ruane, Janet M. 2006, *A och O i samhällsvetenskaplig forskning*, Lund: Studentlitteratur 262 s.

Shier, Harry. 2001. *Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations*. A New Model for Enhancing Children's Participation in Decision-making, in line with Article 12.1 of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *Children & Society*, vol 15, s. 107-117.

Stakes. 2005, *Grunderna för planen för småbarnsfostran*, Helsingfors: Forsknings- och utvecklingscentralen för social- och hälsovården, andra upplagan, 50 s.

Turja, Leena. 2010, Lapset osallisina- kohti uutta varhaiskasvatuskulttuuria, I:

Turja, Leena & Fonsén Elina. *Suuntana laadukas varhaiskasvatus, Professori Eeva Hujalan matkassa*, Tammerfors: Suomen Varhaiskasvatus ry, s. 30–47

Qvarsell, Birgitta. 2001, *Demokrati som möjlighet i små barns liv och verksamhet*, Stockholm: Nordisk Förskoleforskning, Vol 4, Nr 2, s. 65-74.

Åberg, Ann & Taguchi Hillevi Lenz. 2005, *Lyssnandets pedagogik- etik och demokrati i pedagogiskt*, Liber Ab, 156s.

BILAGOR / APPENDICES

Bilaga 1

Datum &
pedagogens
initialer

Sociala
färdigheter,
växelverkan,
lek

Uppmärksamhe,
motivation,
tänkande,
lärande, minne,
inläring

Språklig
utveckling

Motoriska
färdigheter

Bilaga 2

1

Esbo stads bildningssektor

Ansökan om undersökningstillstånd

1 UNDERSÖKNINGENS NAMN	Delaktighet och demokrati i dagvården i Esbo	
2 ENHET SOM UNDERSÖKS	Esbo stads daghem.	
3 BESKRIVNING AV UNDERSÖKNINGEN	Målet är att synliggöra och beskriva barnens möjligheter till delaktighet och demokrati i daghemsverksamheten. Vi vill ta fasta på hur barnen kan bidra till att utforma och utveckla verksamheten genom delaktighet och demokrati. Vårt syfte är även att komma med konkreta förslag över hur barnen kan få sin röst hörd då det gäller daghemsverksamheten. Vi kommer göra en produktutveckling på basen av tidigare forskning och litteratur.	
	Sampling och insamlingsätt	
	Avsikten med undersökningen ☐ Pro gradu ☐ Licenciatavhandling ☐ Doktorsavhandling ☐ Annat lärdomsprov, vad? ☒ Annat, vad? Examensarbete Yrkeshögskolan Arcada Undersökningen beräknas vara färdig: senast 31.12.2015	
4 GENOMFÖRANDE AV UNDERSÖKNINGEN	Finns det bland undersökningsobjekten personer vars deltagande i undersökningen besluts av vårdnadshavare eller intressebevakare.	☐ Ja ☒ Nej Om du svarade ja, berätta under Tilläggsuppgifter hur samtycke skaffas.
	Behandlar undersökningen personuppgifter?	☐ Ja ☒ Nej
	Skapas det ett forskningsregister som är baserat på personuppgifter?	☐ Ja ☒ Nej Om du svarade ja, fyll i blanketten Uppgifter om forskningsregister.
	Används det uppgifter ur existerande register?	☐ Ja ☒ Nej Om du svarade ja, precisera under Tilläggsuppgifter.
	Är undersökningen en del av en större undersökning/projekt?	☒ Ja ☐ Nej Om du svarade ja, precisera under Tilläggsuppgifter.
	Tilläggsuppgifter Vårt arbete är en del av Esbo stads beställning som innehåller sammanlagt tre arbeten.	
5 UPPGIFTER OM UNDERSÖKAREN	Undersökningen utförs av (strecka under kontaktperson) Elin Högnäs & Lisa Mielonen	
	Kontaktpersonens adress Liljevägen 1 B 11 01300 Vanda	Telefon 050 5710447
	E-postadress mielonenlisa@gmail.com , hognasel@arcada.fi	
	Organisation/enhet för vilken undersökningen utförs Esbo stads svenska bildningstjänster	

	Undersökningens handledare/ansvariga ledare med kontaktuppgifter Carina Kuikas Telefon: +358 40 523 33 52 E-post: carina.kuikas@arcada.fi
--	---

6	Esbo stads svenska dagvård får ett praktiskt redskap för att främja delaktighet och demokrati.
---	--

7 UNDERSÖKARNAS FÖRBINDELSE OCH UNDERSKRIFT	Jag förbinder mig att inte använda uppgifterna till skada för klienten, klientens närstående eller Esbo stad och att inte överlåta personuppgifterna till utomstående utan att hemlighålla dem. Jag presenterar undersökningsresultaten så att enskilda personer eller familjer inte kan identifieras. Jag följer bestämmelserna i personuppgiftslagen och andra bestämmelser om behandling och hemlighållande av personuppgifter.						
	Ort och datum Helsingfors						
	Underteckningar och namnförtydliganden						
	<table border="1"> <tr> <td>_____</td> <td>_____</td> </tr> <tr> <td>Elin Högnäs</td> <td>Lisa Mielonen</td> </tr> <tr> <td>_____</td> <td>_____</td> </tr> </table>	_____	_____	Elin Högnäs	Lisa Mielonen	_____	_____
_____	_____						
Elin Högnäs	Lisa Mielonen						
_____	_____						

8 BESLUT	☒ Undersökningstillstånd beviljas ☐ Undersökningstillstånd beviljas på följande villkor: Undersökningstillståndets nummer <i>17 /20 15</i> ☐ Undersökningstillstånd beviljas inte, med följande motivering:
	Skicka den färdiga undersökningen per e-post till samma adress som denna ansökan om undersökningstillstånd. ☐ Sammanfattning ☒ Hela undersökningsrapporten
	Esbo <i>11 15 2015</i>
	Beslutsfattarens underskrift
	Namnförtydligande <i>Ida Stolt-Haglund</i>
	Tjänsteställning <i>Inteckningschef</i>
	Beviljandet av undersökningstillstånd förpliktigar inte undersökningsobjekten att delta i undersökningen. Undersökaren ska alltid förhandla särskilt med de organisationer som är föremål för undersökningen om deltagande i undersökningen och om organisationens namn ska anges i undersökningsrapporten. Utförandet av undersökningen får inte störa undersökningsobjektets verksamhet.

- 9 BILAGOR Bocka för
- Undersökningsplan
 - Uppgifter om forskningsregister
 - Annat, vad? Avtal om projekterat examensarbete

